

önemine değinilmekte, Hz. Muhammed'e indirilen kitapla dini ihtilâfların ortadan kaldırılması, müminlere hidayet ve rahmet vesilesi olmasının hedeflendiği anlatılmaktadır (âyet 48-64). Dünya nimetlerinden su, süt veren hayvanlar, hurma, üzüm ve özellikle arıdan, ayrıca insana lutfedilen eş, oğullar ve torunlardan söz edilmekte, arıdan şirk anlayışının çarpıklığına tekrar vurgu yapıldıktan sonra insanların faydalandığı bazı tabiat nimetleri hatırlatılmaktadır. Bu kısmın sonunda âhiret gününde inkârcılarla müşriklerin karşılaşacağı kötü durumlara temas edilmektedir (âyet 65-89).

Nahl sûresinin 90. âyeti, gerek fert gerekse toplum hayatının âhenkli ve erdemli olmasını hedefleyen üç emir ve üç yaşağı içermektedir. Bunlar âdil olmak, iyilik yapmak, akrabaya yardım etmek; çirkin işlerden, fenalıktan ve azgınlıktan kaçınmaktır. Bu âyet, Emevî Halifesi Ömer b. Abdülâziz döneminden itibaren cuma hutbesinin sonunda okunmaktadır (Âlûsî, XIV, 613; M. Tâhir İbn Âşûr, XIII, 208-209). Bunun ardından antlaşmalara sadık kalmaya ve yapılan meşrû yeminlerin gereğini yerine getirmeye dair ilâhî tâlimat yer almaktadır (âyet 91-97).

Sûrenin son kısmında Kur'an'ın peyderpey nüzûlünün devam etmesi ve âhenkli bir bütünlük taşıması özelliğine temas edilmekte, onun beşer sözü değil Allah kelâmı olduğu vurgulanmakta, dünya hayatını âhirete tercih edenlerin Allah'ın âyetlerine inanmadıkları ve yanlış değerlendirmeler yaptıkları bildirilmektedir. Ardından Allah'ın helâl kıldığı nimetlerden yenilmesi ve O'na şükredilmesi, Allah'a yalan atıfta bulunarak helâl ve haram belirlemesi cihetine gidilmemesi istenmektedir. Bilmeden işlenen ve hemen ardından tövbe edilen kötülüklerin ise affedileceği haber verilmektedir (âyet 98-119). Hz. İbrâhim'in -müşriklerin iddiasının aksine- Allah'a ortak koşan bir kimse değil hakka yönelen ve rabbine itaat eden, O'na şükretmekten geri durmayan ve doğru yoldan ayrılmayan seçkin bir kul olduğu ifade edilmekte, Resûlullah'a onun peşinden gitmesi yolunda vahiy indirildiği bildirilmektedir. Hz. Peygamber'e Allah yoluna davet metotları öğretilmekte, karşılaştığı haksızlıklara bir gün mukabelede bulunacak olursa aşırıya gitmemesi emri verilmekte, sabretmenin ise daha hayırlı olduğu belirtilmektedir (âyet 120-128).

Mekke müşrikleri ve civar kabilelerle Hz. Peygamber arasındaki gerginliğin had safhaya ulaştığı bir dönemde nâzil olduğu an-

laşılan Nahl sûresi bir taraftan müşrikleri uyarırken diğer taraftan müslümanlara sabır ve metanet tavsiye etmekte, hak dini samimiyetle benimseyenlerin gelecekte zâfer kazanacaklarını dolaylı ifadelerle dile getirmektedir.

Bazı tefsir kaynaklarında râvisi belirtilmeden, "Allah Nahl sûresini okuyan kimseyi dünyada kendisine verdiği nimetler sebebiyle hesaba çekmez. Sûreyi okuduğu gün ya da gece vefat ettiği takdirde en güzel vasiyeti yaparak vefat eden kişinin ecrine nâil olur" meâlinde bir hadis zikredilmektedir (Zemahşerî, III, 490; Beyzâvî, II, 432). Ancak Zemahşerî'nin *el-Keşşâf*'ında yer alan bu tür hadisleri sıhhatleri açısından değerlendirmeye tâbi tutan muhaddisler bu hadisi de tenkide tâbi tutmuştur (Zemahşerî, I, 684-685).

Nahl sûresi hakkında yapılan çalışmalar arasında İbrâhim b. Hasan el-İşkodrevî'nin *Tefsîru sûreti'n-Nahl* (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 990), Hatice bint Abdullah b. Hamd el-Hindî'nin *Min belâğati'l-Kur'ânî'l-Kerîm fi sûreti'n-Nahl* (Riyad Külliyyetü'l-âdâb li'l-benât, 1408/1988) ve Mahled b. Akl b. Necâ el-Mutayrî'nin *Uşûlü'l-'akîde fi çav'i sûreti'n-Nahl* (yüksek lisans tezi, 1409, Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd [Riyad]) isimli çalışmaları sayılabilir. Ayrıca A. J. Halepota, Nahl sûresi çerçevesinde İslâm'ın sosyal düzenine dair bir makale yayımlamıştır ("Islamic Social Order", *Islamic Studies*, XIV [1975], s. 115-122). Tuncay Erbaş, *Nahl Sûresi 90. Âyetin Tefsiri* adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (2004, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Vâhidî, *Esbâb'ü'n-nüzûl* (nşr. Seyyid el-Cümeylî), Beyrut 1410/1990, s. 228-235; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmecvûd v.dğr.), Riyad 1418/1998, I, 684-685; III, 490; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, Beyrut 1410/1990, II, 432; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî* (M. Ahmed el-Emed – Amr Abdüsselâm es-Selâmî), Beyrut 1420/1999, XIV, 445, 613; Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 3082; Ca'fer Şerefeddin, *el-Mevsû'atü'l-Kur'âniyye*, Beyrut 1420/1999, V, 3-5, 15, 23; M. Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, Beyrut 1420-21/2000, XIII, 208-209; Mahbûbe Müezzîn, "Sûre-i Nahl", *DMT*, IX, 348-349.

M. KÂMİL YAŞAROĞLU

NAHLE SERİYESİ

(bk. BATN-ı NAHLE SERİYESİ).

NAHR

(bk. HAYVAN; KURBAN).

NAHS

(bk. UĞURSUZLUK).

NAHŞEBÎ, Ebû Tûrâb

(bk. EBÛ TÛRÂB en-NAHŞEBÎ).

NAHŞEBÎ, Ziyâeddin

(ضياء الدين نخشي)

Hâce Ziyâüddin Nahşebî
(ö. 751/1350 [?])

Hindistan'da yaşamış
mutasavvîf ve şair.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Nisbesinden Semerkant yakınlarındaki Nahşeb (Nesef) şehrinde doğduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen genç yaşta doğum yerinden ayrılarak Hindistan'ın Bedâûn şehrine gitti. Burada Çiştîyye şeyhi Hamîdüddin-i Nâgavî'nin (Nâgûrî) torunu Şeyh Ferîdüddin Nâgûrî'nin müridi oldu. Sanskritçe öğrenen Nahşebî bu dilden bazı eserleri Farsça'ya tercüme etti. Hindistan'da yazdığı eserlerinin bazılarını ithaf ettiği Halacîler hânedanına mensup Delhi Sultanı Kutbüddin Mübârek Şah'ın himayesini gördü. Uzun bir ömür sürdükten sonra 750 (1349) veya 751 (1350) yılında Bedâûn'da vefat etti ve orada defnedildi.

Eserleri. 1. Tûtînâme. Nahşebî'nin en tanınmış eseri olup Sanskritçe *Çukasaptati* adlı kitaba dayanmaktadır. Hind kökenli bu edebiyat klasiğinin günümüze ulaşan *Tûtînâme* adlı Farsça üç farklı versiyonu vardır. Birincisi *Çihil Tûtî-yi Âmiyâne*, diğeri İmâd b. Muhammed'in *Tûtînâme*'si (*Cevâhirü'l-eshmâr*), sonuncusu da Nahşebî'nin çalışmasıdır. Eserin konusu özetle şöyledir: Sâid adındaki bir tüccar uzun bir yolculuğa çıkacağı sırada, yapacağı her işte evdeki papağana (tûtî) danışması hususunda hanımıyla anlaşır. Tüccar yola çıkınca genç ve güzel hanımını komşularından biri baştan çıkarmaya çalışır. Ancak anlaşma gereği kadın papağana danışır. Papağan da her gece bir hikâye anlatarak onu kocası gelinceye kadar oylar, böylece ihanet etmesini önler. *Tûtînâme*'nin daha önce İmâd b. Muhammed tarafından yapılan çevirisinin iyi olmaması sebebiyle Nahşebî'den bu eseri yeniden tercüme etmesi istenmiş, o da daha anlaşılır bir ifadeyle hikâyeyi her birine "gece" adını verdiği elli iki bölüm halinde çevirmiştir

NAHŞEBÎ, Ziyâeddin

(730/1330). Ayrıca eklediği şiiirlerle metne süslü bir anlatım kazandırmış, ancak bu özelliğiyle hikâyenin daha sonraki nesiller için ağır bir metin halini alması kaçınılmaz olmuştur. Bunun üzerine tercüme Ekber Şah'ın emriyle Ebû'l-Fazl el-Allâmî tarafından sadeleştirilmiş, bu metni de Muhammed Kâdirî otuz beş bölüm halinde tekrar sadeleştirmiştir. Kâdirî'nin düzenlediği *Tû-ținâme*, bazı Doğu ve Batı dillerine (Hindî, Bengalî, Tatarca, Almanca) tercümede esas alındığı gibi Sarı Abdullah da eseri yine bundan Türkçe'ye çevirmiştir (Bulak 1254; İstanbul 1256). *Keşfü'z-zunûn*'da (II, 1118) *Tûținâme*'nin Kanûnî Sultan Süleyman adına tercüme edildiği kaydedilmektedir. Günümüz Türkçe'siyle sadeleştirilmesini ilk defa Şemsettin Kutlu yapmıştır (İstanbul, ts.). 1792'de M. Gerrans'ın Kâdirî'nin metnini esas alarak on iki bölümü İngilizce'ye çevirmesinden sonra Batı'da esere ilgi duyulmaya başlanmış, eseri Carl Jakob Ludwig Iken (Stuttgart 1822) ve Georg Rosen (Leipzig 1858) Almanca'ya, Evgenii E. Berthels Rusça'ya çevirmiştir (Moscow 1979). H. Brockhaus da sekiz "gece"yi Almanca tercümesiyle birlikte neşretmiştir (Leipzig 1843). Eseri son olarak Gulâm Ali Âryâ yayımlamış (Tahran 1372 hş.), ayrıca Molla Vechî tarafından Urduca'ya çevrilmiştir (nşr. Mîr Saâdet Ali Rizvî, Haydarâbâd 1939). 2. *Silkü's-sülûk*. Her birine "silk" adını verdiği 151 bölümden meydana gelen eser tasavvufî meseleler, mutasavvıfların özellikleri ve şeyhlerle ilgili hikâye, söz ve menkıbelerin yer aldığı bir kitaptır. Taş baskısından (Delhi 1895) çok sonra Gulâm Ali Âryâ tarafından neşredilen eseri (Tahran 1990) Mustafa Çiçekler ve Halil Tokar Türkçe'ye çevirmiştir (İstanbul 1999). 3. *Külliyât u Cüz'iyât*. Her birine "nâmûs" adı verilen kırk bölümden oluşmakta, *Çihil Nâmûs* ve *Nâmûs-ı Ekber* diye de anılmaktadır. Kutbüddin Mübârek Şah'a takdim edilen kitap insan vücudunun her organıyla ilgili hikmetin süslü bir anlatımını konu edinmiştir (nüshaları için bk. Storey, III/2, s. 246). 4. *Efsâne-i Gül-rîz*. Ma'sûm Şah ile Nüşâbe adlı bir kızın aşkına dairdir (nşr. Âga M. Kâzım Şîrâzî-K. F. Azoë, Kalkûta 1912). Nahşebî'nin diğer eserleri arasında *Lezzetü'n-nisâ'*, *Aşere-i Mübeşşere* ve *Neşâyih u Mevâ'iz* adlı çalışmalar yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'z-zunûn, II, 1118; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, II, 740-741, 753-754; Storey, *Persian Literature*, III/2, s. 245-246; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, VI, 153-154; Safâ, *Edebiyyât*, III, 1293-1296; Rypka, *HIL*, s. 223, 719; Athar Abbas Rizvî, *A History of Sufism in India*, New Delhi 1986, I, 131-133; Ahmed-i Münzevî,

Fihristvâre-i Kitâbâ-yi Fârsî, Tahran 1374 hş., I, 438-439; N. Hanif, "Nakhshabi, Shaykh Diya'al Din", *Biographical Encyclopaedia of Sufis: South Asia*, New Delhi 2000, s. 262-264; Şerîfî, "Silkû's-sülûk", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1380 hş., I, 508-509; a. mlf., "Lezzetü'n-nisâ'", a.e., I, 771-772; Kûtî, "Tûținâme", a.e., I, 603-604; M. Şekürzâde, "Ziyâ-yi Nahşebî", a.e., I, 594-595; Ziyâî, "Külliyât ve Cüzviyyât", a.e., I, 744; Cahit Öztelli, "Tûtî-Nâme Üzerine Bilgiler", *Sivas Folkloru*, sy. 46, Sivas 1976, s. 3-7; O. F. Akimushkin, "The Tuti-Nama and The Predecessor of Nakhshabi: On the Question of Indo-Iranian Cultural Links", *Manuscripta Orientalia*, IV/2, Helsinki 1998, s. 3-12; E. Berthels, "Nakhshabi", *EP* (Ing.), VII, 925-926.

RIZA KURTULUŞ

NAHT

(النحت)

Birden fazla kelimeden yeni bir kelime elde etme anlamında sözlük bilimi terimi.

Sözlükte **naht** kelimesi "ahşap vb. şeyleri yontmak, kabuğunu soyamak" anlamına gelir. Marangozun ahşap parçalarını yontup düzeltmesi ve birleştirip yeni bir ürün meydana getirmesi işlemine benzediği için birden fazla kelimeden yeni bir kelime oluşturmaya da bu ad verilmiştir. Bu yolla elde edilen kelimeye **menhût**, kendisinden türetme yapılan asla da **menhût minh** denilir. "Bismillâhirrahmânirrahîm" terkibinden "b, s, m, l" harflerini alarak "besmele" (بسم: "bismillâh ... dedi") kelimesinin elde edilmesi bunun örneklerinden birini teşkil eder. Dilin gelişmesi ve söz varlığının artmasında önemli etkisi bulunan nahtın bir türetme şekli sayılı sayılmayacağı hususu ihtilâfîdir. Nahtın mezcî terkiple (kaynaşma) ilgisi yoktur, çünkü onda her kelime harflerini muhafaza eder.

Kadîm fasih Arapça'da yer alan naht örnekleri birkaç kelimeden öteye geçmez. Bunlar, isim tamlaması halindeki bazı kabile adlarının nisbetinde yapılan kısaltmalardan ibarettir. Abdüşşems → Abşemî, Abdülkays → Abkasî, Abdüddâr → Abderî gibi. Bu örneklerle dayanan bazı dilciler, isim tamlaması şeklindeki iki kelimenin her birinden ilk iki harfi alıp birleştirmek suretiyle "fa'leli" kalıbında menhût kelimeler elde etmenin kıyası olduğunu ileri sürmüş, bazılar da kadîm fasih Arapça'da yer alan az sayıdaki örneklerin kıyasa esas teşkil edemeyeceğini, bir selîka ve zevkiselim niteliği taşıyan bu işlemin semaî olabileceğini ifade etmiştir.

Naht teorisine dair ilk düşünceler Halîl b. Ahmed'e kadar uzanır. Halîl, "Hayye alâ →

hay'ale" (haydi ... dedi) örneğini esas alarak Araplar'ın, çok kullanılan ve ardarda gelen iki kelimeden bazı harfleri alıp birbirine eklemek suretiyle tek kelime ürettiklerini söylemiştir (*Kitâbü'l-Ayn*, I, 60). Onun bu görüşüne dayanan İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa* adlı sözlüğünü iş-tikak ve naht temeli üzerine kurmuştur. İbn Fâris'in bu eserinde 300'den fazla menhût kelimeyi açıkladığı kaydedilir. Bu durum, Arap dilinde menhût kelimelerin otuz-altmış civarında olduğu şeklindeki görüşün isabetsizliğini kanıtlamaktadır. İbn Fâris'in ayrıca *el-Medhal ilâ 'ilmi'n-naht* adlı bir eser yazdığı belirtilir. Ancak zamanla bu alanda yapılan aşırıklar mizah konusu haline gelmiştir (Câhiz, s. 106). Ebû Ali Hasan b. Hatîr en-Nu'mânî, *Tenbihü'l-bârî'in 'ale'l-menhût min kelâmi'l-'Arab* adıyla müstakil bir eser kaleme almıştır. Bundan başka Halîl b. Ahmed (*Kitâbü'l-Ayn*), Sîbeveyhi (*el-Kitâb*), İbnü's-Sikkî (İşlâhu'l-manlık), İbn Fâris (*Mücmelü'l-luğa, eş-Şâhibî*), Cevherî (*eş-Şihâh*), Ebû Mansûr es-Seâlibî (*Fıkhü'l-luğa*), Hatîb et-Tebrîzî (*Tehzîbü İşlâhi'l-manlık*), İbn Dihye el-Kelbî (*et-Tenvîr*) ve Süyûtî (*el-Müzhîr*) naht yöntemine taraftar olan ve eserlerinde konuyu ele alan başlıca müelliflerdir. Bu düşünceden yola çıkan Kahire Arap Dil Kurumu 1948 yılında harfleri birbirine uyumlu olmak, Arapça'nın vezin ve kurallarına uygun bulunmak şartıyla bilim ve sanatlarda düşüncelerin kısa ibare ve terimlerle anlatılmasına olan ihtiyaçtan dolayı nahte cevaz vermiştir.

Günümüzde kimya, zooloji, biyoloji, botanik, tıp ve eczacılık gibi ilimlerin ve sanatların erbabi, yabancı terimleri Arapçalaştırmada en iyi yöntemin naht usulü olduğunu söyleyerek kıyasa taraftar olmuş, bu yolla birçok yabancı terime Arapça karşılık bulunmuştur. Bununla birlikte çeşitli yabancı terimleri Arapçalaştıran Mustafa eş-Şihâbî naht yöntemine nâdir olarak başvurduğunu belirtmiş, Mustafa Cevâd ve Anistâs el-Kermelî naht yöntemine karşı çıkanların önde gelenleri içinde yer almıştır. Naht taraftar olan ve bu konuda müstakil eser telif eden çağdaş yazarlar arasında Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, Sâtî el-Husarî, Nihâd el-Mûsâ ve Muhammed Hasan Abdülâzîz zikredilebilir. Ayrıca Carl Brockelmann, Corc Zeydân, Anistâs el-Kermelî gibi birçok çağdaş yazarın konuyla ilgili yazıları bulunmaktadır.

İlk kelimenin bütünüyle alınmaması, cümleden yapılan nahtlarda her kelimeden harf alma zorunluluğunun bulunmaması, alınan harflerin hareke ve sükûnlarının asla